

Theoretical-interpretational analysis of Sonate for four-hands piano FP 8 by F. Poulenc

Teoreticko-interpretáčnā analýza Sonáty pre štvorročný klavír FP 8 od F. Poulenca

Abstract

The paper describes creative activity of the French composer of „Groupe des Six“ F. Poulenc and his Sonate for four-hands piano FP 8. We focus on the specific features of interpretation style, whose attributes are demonstrated by using the analysis of the interpreted work.

Key words: *Groupe des Six, Poulenc, interpretation style, works for piano for four hands.*

Abstrakt

V príspevku sa venujeme oboznámeniu s tvorivou činnosťou francúzskeho skladateľa Parížskej šestky F. Poulenca a jeho Sonáte pre štvorročný klavír FP 8, v ktorej pozorujeme špecifika interpretačného štýlu, ktorých znaky demonštrujeme na analýze interpretovaného diela.

Kľúčové slová: *Parížska šestka, Poulenc, interpretačný štýl, skladby pre štvorročný klavír.*

Sonáta pre štvorročný klavír vznikla v máji 1918 v Boulogne-sur-Seine, po odvedení Poulenca do armády. Na odporúčanie Igora Stravinského londýnske nakladateľstvo «Chester» vydalo v roku 1919 Sonátu pre štvorročný klavír od Francisa Poulenca, o ktorej sa švajčiarsky dirigent Ernest Ansermet vyslovil: „*Nemôžem nevyjadriť svoje uspokojenie z tejto hudby, ktorá na mňa zapôsobila ako najúprimnejšia a najživšia z francúzskej hudby posledného obdobia.*“¹ Následne bola revidovaná skladateľom v roku 1939. Existujú dve vydania tejto skladby. Sonáta pre štvorročný klavír sa kompozičným štýlom približuje k *Rapsodie Nègre* (bola napísaná roku 1917). Sonáta je písaná jednoduchšie, ale má rovnaký princíp výstavby tém, používania disonancií s paralelným pohybom septimových intervalov, ostinátneho rytmu.

Sonáta pre štvorročný klavír je napísaná v tónine C dur a má 3 časti:

1. *Prelude (Modéré)*
2. *Rustique (Naïf et Lent)*
3. *Final (Trés vite)*

¹ MEDVEDEVOVÁ, I.: *Francis Poulenc*, s. 39

Rozsahom nevel'ké časti sonáty sú skomponované v jednoduchej piesňovej trojdielnej forme. V prvej časti sonáty Poulenc používa tempové označenie *Modéré* (mierne), kde štvrt'ová nota sa rovná metronomickému označeniu 152, čo je pomerne svižné tempo. Prvá časť Prelude obsahuje 71 taktov. Z formového hľadiska ide o trojdielnu hudobnú formu ABA+ kóda, kde A diel má 25 taktov, B diel 19 taktov a posledný A diel sa skladá z 25 taktov a zo záverečnej kódy v trvaní dvoch taktov. Hudobná štruktúra prvej časti preferuje trojdielnu piesňovú formu. Pokiaľ hľadáme prvky sonátovej formy, môžeme konštatovať, že oblasť hlavnej témy zastupuje celý prvý diel A (expozícia), ale absentuje vedľajšia téma. Vedľajšiu tému nachádzame v B diele, ktorý však zároveň zastupuje rozvedenie.

Tretí diel A je nezmenenou reprízou expozície so záverečnými dvoma taktami kódy. Po úvodných štyroch taktach malej introdukcie sa začína hlavná téma v piatom takte, nasleduje 6 taktov spojovacieho úseku, zloženého z materiálu malej introdukcie (Obrázok 4).

Obrázok 4 F. Poulenc: Sonate pour à quatre mains FP 8, 1. část, taktů 4 – 11

Sonátu charakterizuje bohatý melodický vývoj. Pripomína striedanie obrazov vo filme a tým stáva sa typickým pre tvorbu Francisa Poulenca.

Z melodického hľadiska tému tvorí príznačná melódia, ktorej základom je expresívny motív, pochádzajúci z intonácií francúzskeho šansónu (diatoniky) a orientálnej tematiky v podobe pentatonických a chromatických krokov.

Vedľajšia téma sa začína v 26. takte, vznikla ako variácia základnej témy. Melódia plynie na pozadí ostinátneho sprievodu v base druhého klavírneho partu. Druhý klavírny part obsahuje dominujúci prvok ostináto, ktorý trvá do začiatku B dielu, v taktach 26 – 36 sa odmlčí, čo vytvorí kontrast s okrajovými dielmi, znovu nastupuje v repríze. Štruktúra ostinátneho sprievodu konfiguráciou pripomína perpetuum mobile, čo je jedným z hlavných zámerov skladby.

I. PRELUDE.

Revised Edition by the composer 1939.

Francis Poulenc.
(1918)

PRIMA. Modéré. (♩ = 152) *croiser* *ff mais sans dureté*

SECONDA. Modéré. (♩ = 152) *ff très rythmé*

Obrázok 5 F. Poulenc: Sonate pour à quatre mains FP 8, takty č. 1 – 3

Klasterová vzdialenosť medzi intervalmi (c, d, es, b, c + c, d, es, as, c) používanými striedavo v prerušovanom rytme ostinato v druhom klavírnom parte pridáva celej 1. časti mimoriadne originálny vzhľad (Obrázok 5).

Od samého začiatku rytmus a súlad v štvorročnej hre vtiahne poslucháča do atmosféry zábavných jarmočných a cirkusových predstavení, pripomína jazdu na kolotoči. Zachoval sa obrázok Poulenca (ktorý mal sám v obľube), ako usmievajúc sa sedí na drevenom levovi. Zdá sa, že tieto okamihy skladateľovho života, ktorými bol inšpirovaný, boli prenesené do jeho klavírných miniatúr. Skladby vďaka tomu vyvolávajú bezprostredný dojem, pôsobia veľmi spontánne.

Harmóniu vytvára striedanie od trojzvukov až po zložené akordy s plnou farebnosťou polytonality. Používanie polytonálnej techniky ozvlášťuje celú skladbu a je typické pre hudobné vyjadrovanie Poulenca a ďalších skladateľov Parížskej šestky.

Poulenc preukázal veľkú vynaliezavosť pri hľadaní charakteristík hudobných obrazov. Tak napríklad v prvej časti sonáty je možné predpokladať, že ostinatý rytmus symbolizuje pohyb vlaku.

V diele B melódia s opakujúcim sa sprievodom pripomína hru na indickej píšťalke pungi pri vyvolávaní hada z košíka (Obrázok 6).

PRIMA. *céder un peu* *très doux*

SECONDA. *très doux*

Obrázok 6 F. Poulenc: Sonate pour à quatre mains FP 8, 1. časť, takty č. 26 – 28

Následný návrat dielu A reprízy je pripravený postupným zahustením harmónie v diele B, crescendom v dynamike, stringendom, oktavovými skokmi s prírazmi a ostro disonančnými akordmi, v podstate symbolizujúcimi rozbehnutie vlaku.

Druhá časť sonáty má pastorálny charakter. Skladateľ používa tempové označenie *Naif et Lent* (naivne a pomaly), kde osminová nota rovná sa metronomickému označeniu 92. Druhá časť obsahuje 22 taktov, je trojdielna piesňová forma ABA1, kde A sa skladá z 8 taktov, B zo 7 taktov, A1 zo 7 taktov.

Stredná časť sonáty sa začína hrou druhého klavírneho partu štvortaktovým úvodom ostinátneho figuratívneho sprievodu v pravej ruke a spevnou melódiou v ľavej ruke (Obrázok 7).

Obrázok 7 F. Poulenc: *Sonate pour à quatre mains* FP 8, 2. časť, takty č. 1 – 2

Túto tému súčasne od 5. taktu hrá bas a soprán, čo je jednoduché a zároveň ťažké pre štvorročnú klavírnu interpretáciu. Paralelný vývoj melódie naznačuje viachlasné ponímanie klavírnej faktúry skladateľom, ktoré neskôr uplatnil vo vokálno-polyfonickej tvorbe. V monografii o Poulencovi I. Medvedevová uvádza, že vo všetkých troch častiach sonáty Poulenc používa jednoduché krátke melódie, ktoré sú variáciami diatonickej témy prvej časti.²

² MEDVEDEVÁ, Irina, 1969. *Francis Poulenc*. s. 39

Obrázok 8 F. Poulenc: Sonate pour à quatre mains FP 8, témy z 1 – 3 časti

Tento fakt podporuje princíp sonátovosti, keď témy vychádzajú z jedného motivického základu.

Poulenc často používa melodicko-rytmické ostinató, ktoré čiastočne preniká z dielov A a B prvej časti a z dielu A druhej časti do tretej časti sonáty (Obrázok 9).

Obrázok 9 F. Poulenc: Sonate pour à quatre mains FP 8, 3. časť, takty č. 49 – 52

Záverečná 3. časť *Final Très vite* (veľmi živo, rýchlo), štvrt'ová nota má metronomické označenie 160. Pozostáva zo 72 taktov, ABCA1, kde A obsahuje 16 taktov s hlavnou témou, B 18 taktov s vedľajšou vetou, C má 20 taktov s rozvedením, A1 16 taktov + kóda 2 takty je reprízou. Hlavná téma pôsobí lyrickejšie ako dramatická vedľajšia veta (Obrázok 10).

III. FINAL.

Obrázok 10 F. Poulenc: Sonate pour à quatre mains FP 8, 3 časť, takty č. 1 – 6

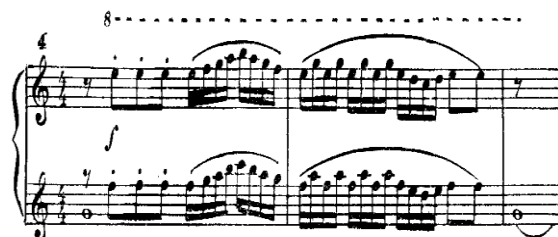
Záverečná časť kontrastuje s inými časťami sonáty zrýchleným tempom. Poulenc využíva širokú škálu dynamiky v celej sonáte, polytonálne kombinácie, široké rozpätie medzi registrami v oboch partoch na klavíri. Francis Poulenc použil v melódii krásne exotické prostriedky postavené na pentatonike, paralelných kvartách, kvintách, septimách, oktávach a sextakordoch. V základe tejto časti je plynulý (nepretržitý) motorický pohyb. Formový základ pozostáva zo stúpajúcich sekvenčných postupov v strednom diele Presto, ktoré vytvárajú dojem postupného zrýchlenia vo víre tanca.

V celej tretej časti sa spracováva motivický materiál z prvej a druhej časti. Fragmenty tém z prvej a druhej časti majú reminiscenčný charakter, striedajú sa so sekvenčnými postupmi (Obrázok 11).

Obrázok 11 F. Poulenc: *Sonate pour à quatre mains* FP 8, 3. časť, takty č. 30 – 35

V druhom parte bol použitý stredný pedál kvôli zachyteniu basovej noty G, aby mohla zaznieť v trvaní dvoch taktov (Obrázok 12).

Obrázok 12 F. Poulenc: *Sonate pour à quatre mains* FP 8, 3. časť, takty č. 13 – 14

Devätnásťročný Poulenc pri komponovaní využíval prelínanie viacerých formových princípov. V tomto prípade ide o syntézu prvkov sonátového a suitového cyklu (malé piesňové formy, programovosť, tanečný charakter).

V melodickej línii sonáty F. Poulenca je možné rozpoznať iskry grotesknosti, bojovnosti a výsmechu, ktoré akoby predznamenávali jeho budúce diela.

Interpretačná analýza Francis Poulenc *Sonáta pre štvorročný klavír* FP 8

Prvá časť *Prelude* vyžaduje od interpreta druhého partu pozornosť v udržovaní tempa a ostinátneho rytmu. V prvom parte registrová vzdialenosť medzi pravou a ľavou rukou klaviristu sólového partu v interpretácii akordov je označená ako *croisez* (prekrižiť) ruky. V malej introdukcii (3. - 4. takty) tieto akordy majú vyznieť v dynamike *ff* rytmicky pružne, ale nie tvrdo. Hlavná téma výrazne znie v unisone oproti ostinátnemu sprievodu, ktorý napomáha udávaním ťažkých dôb, prvej a tretej, v štvordobovom takte. Od taktu č. 15 pridáva sa ľavá ruka v prvom parte k sprievodnému ostinátu. V 17. takte sopránový hlas je obohatený prírazmi, ktoré musia zaznieť nežne, veľmi zviazane a zvučne (*très lié mais appoggiatures très sonores*). V taktoch 23 – 25 v sprievodnom parte sa dynamicky strieda rytmus ostináto *ff* a trilky v sekundových krokoch v subitoto *pp*, čo predstavuje výzvu pre interpretov.

V rozvedení vedenie vedľajšej témy je charakterovo a tempovo označené ako *très doux a ceder un peu*, dynamika je v *piano*, uvádza poslucháča do lyrickej nálady. Nátril (okrasy) a figurácie v šestnástinových hodnotách v sopránovom melodickom hlase mali by sa plynulo zapojiť do melódie. V taktoch 37 – 40 nasleduje návrat do tempa, v taktoch 40 – 44 nastáva prudká dynamická zmena *ff*, divoký charakter podporujú striedanie alterovaných akordov s bohatou pedalizáciou v sprievodnom parte, skokmi a stupňujúcimi behmi v sólovom parte, stringendom, nárastom dynamiky a tempa až do maxima (*de plus en plus forte et dur*)

a rozuzlením do reprízy. Záverečná kóda v tempe Presto v podobe troch akordov vo *ff* až do posledného *fff* je pripravená značným spomalením a v dynamike *pp* v druhom parte, čo vyžaduje od interpretov maximálnu sústredenosť, spoločné cítenie a nádychy, uchytenie širokých sadzieb akordových rozpätí.

2. Rustique

Úvodné štyri takty v parte secondo vyžadujú skoordinovanú hru oboch rúk, kde v pravej ruke sa striedajú figúry šesnástinových nôt *g, f, d, f* a *g, e, d, e* a v ľavej ruke znie jednoduchá melódia, pripomínajúca uspávanú. V 5. – 8. takte v sopráne nastupuje obmenená melódia, hlavná melódia je veľmi spevná v dynamike *mf*, ktorá znie v unisone s basovým hlasom. V taktoch 9 – 10 sledujeme veľmi zložitý úsek v dynamickom rozpätí *p*, ktoré je ťažko udržateľné kvôli tremolu v sopráne, a v alte melodická línia musí jasne znieť.

V sprievodnom parte, štrukturálne veľmi rozvinutom, zároveň v dynamickom pláne musí sa obmedziť na piano. V taktoch 11 – 12 náhle zmeny na *ff* trilok v sólovom parte a subito *f* v sprievodnom parte je potrebné oddeliť melódiu od trojhlasného sprievodu. V nasledujúcich taktoch, aby vyznelo staccato v sólovom parte, sprievodom v legate bolo by užitočné použiť tzv. ručný pedál v druhom parte, alebo tzv. polovičný, čiže neúplný pravý pedál v kombinácii s ľavým pedálom. Záverečné tri takty druhej časti po odznení reprízy skladateľ uviedol v dynamike *ppp* s posledným taktom v subito *ff* a náhlým subito *p* v oboch partoch až do stratenia v *ppp*.

Tretia časť *Final* svojou hravosťou, živosťou, bravúrnosťou a vtipom posúva interpretáciu oboch hráčov do inej roviny, k prejavu emocionálneho nadšenia, elánu, vitality. Dramaturgicky veľmi dobre kontrastuje s ostatnými časťami. Nový rytmický motív sa stáva ideou fix, leitmotívom celej časti a opakuje sa súčasne s reminiscenciami z prvej a druhej časti. Motívy z druhej časti figurácie v šesnástinových hodnotách sa opakujú, ale už v rýchlejšom tempe, vďaka čomu časť *Final* nadobúda záverečný charakter. V diele B *Presto* je dôležitá synchronná súhra oboch partov, čo sťažuje monotónne ostináto na jednom tóne veľké G. Celá časť plynie v jednom prúde, na jednom dychu, bez prestávok až do konca. Stredná časť C rozvedenie postupne zrýchľuje.

Artikulácia v celej časti postupne strieda legatové úseky so staccatovými, synkopy vznikajú prostredníctvom spojenia ostinátneho rytmu a tém z prvej a druhej časti.

Od interpretov sa očakáva, že sa budú navzájom podporovať v tomto smere a budú vedieť vystihnúť hranice hrateľnosti a dynamického rozpätia.

Bibliografia

Медведева, Ирина Андреевна. Франсис Пуленк http://classic-music.ru/book_poulenc.html

Музыка Франции. Творческие группировки 20-х годов. «Шестёрка»

<http://classic-music.ru/6zm045.html>

<https://www.poulenc.fr/en/?Catalogue>

<http://dic.academic.ru/dic.nsf/ruwiki/346591> [05.04.2016]

<http://www.belcanto.ru/poulenc.html> [15.03.2016]

https://sk.wikipedia.org/wiki/Komorná_hudba [10.04.2016]

<http://dic.academic.ru/dic.nsf/ruwiki/346591> [05.04.2016]

Kontakt:

Mgr. art. Zazrivá, Zulfizar, PhD., ArtD.

Akadémia umení v Banskej Bystrici. Fakulta múzických umení.

E-mail: z.zazriva@gmail.com